

M U N I Department
of Geography
P E D

Průvodce didaktikou geografie na PdF MU

Didaktika geografie I.

Vypracoval/a:

Vyučující:

Obsah

1.	Didaktika geografie pro bakalářské studium – shrnutí cvičení	3
2.	Studium na katedře geografie PdF MU	4
2.1	Profil absolventa magisterského studia	4
2.2	Pilíře učitelské způsobilosti – nástroj k propojení studia	4
3.	Cvičení číslo 1	8
3.1	Vypracování cvičení	8
3.2	Komentář vyučujícího	8
4.	Cvičení číslo 2	9
4.1	Vypracování cvičení	9
4.2	Komentář vyučujícího	9
5.	Cvičení číslo 3	10
5.1	Vypracování cvičení	10
5.2	Komentář vyučujícího	10

1. Didaktika geografie pro bakalářské studium – shrnutí cvičení

Cv-1. Poznání místa pomocí učební strategie „Guerrilla geography“- lépe „ Průzkumná geografie“.

Cv-2. Prekoncepty – vnímání výuky zeměpisu na jednotlivých stupních a typech škol.

Cv-3. Charakteristika zadaného státu bez použití mapy a s použitím mapy.

- Úvod do zeměpisu – video, poster...;
- Překlady – o čem je zeměpis; jakým učitelem bych chtěl být;

Cv-4. Práce s fotografiemi z místa bydliště – rozvoj geografického pohledu na svět.

- Základy orientace v terénu pomocí map na OB.

Cv-4. Zpracování tematické mapy (plánu) okolí školy pro výuku orientace ve terénu.

Cv-5. Propojení výuky na PdF MU a výuky na ZŠ.

2. Studium na katedře geografie PdF MU

2.1 Profil absolventa magisterského studia

V návaznosti na specifický charakter studia vyplývajícího z požadavků školního geografického kurikula a potřeb praxe (v bezprostřední provázanosti s teorií) bude absolvent odborně i osobnostně způsobilý vykonávat profesi učitele geografie. Základem navazujícího magisterského studia učitelství geografie je systematické rozšiřování poznatkové báze učitelství zahájené během předchozího bakalářského studia. Absolvent magisterského studia aplikuje své znalosti získané v průběhu bakalářského studia v kurzech regionální a environmentální geografie, při studiu didaktiky geografie a během pedagogických a terénních praxí. Pedagogické kompetence absolventa jsou systematicky rozvíjeny v úzké provázanosti všech složek učitelského studia v rovině teoretické i praktické, mimo jiné s oporou ve [Standardu kvality profesních kompetencí studenta učitelství](#) (SKPKS).

2.2 Pilíře učitelské způsobilosti – nástroj k propojení studia

Studium učitelství na Katedře geografie PdF MU je postaveno na deseti pilířích, které podporují odbornou učitelskou způsobilost napříč všemi předměty. Studenti v rámci pětiletého studia (Bc. a NMgr.) absolvují odborné předměty (ve většině případů studenti učitelství studují dva obory) a předměty patřící do tzv. společného základu (pedagogika a psychologie). Takto pojaté studium tvoří základní strukturu budoucí učitelské způsobilosti absolventů. Pětileté studium učitelství však nabízí jen omezené možnosti, jak studenty seznámit se všemi poznatky a souvislostmi studovaných oborů. Pilíře učitelské způsobilosti umožňují provazovat poznatky jednotlivých předmětů. S pomocí pilířů se studenti cíleně a vědomě rozvíjí ve všech předmětech tak, aby byla naplňována učitelská způsobilost a dosahovalo se toho, co budoucí učitelé budou v praxi nejvíce potřebovat. Takto modulárně pojaté studium tvoří základ učitelské způsobilosti absolventů, kteří by měli rozvíjet u žáků znalosti, dovednosti a postoje, jež vyplývají ze znalosti studovaného oboru, se zvláštním zřetelem k věkovým specifickým žáků a jejich individuálním potřebám.

ÚČEL PRŮŘEZOVÝCH PILÍŘŮ UČITELSKÉ ZPŮSOBILOSTI

Deset pilířů je popsáno tak, aby jejich charakteristika naplňovala účel studia a byla užitečná i akademikům – vzdělavatelům učitelů. Pilíře učitelské způsobilosti akademici ve výuce využívají tak, aby myšlenky stojící v pozadí pilířů mohli studenti učitelství naplňovat v průběhu studia a to i např. na pedagogických praxích. Vycházíme z přesvědčení, že výuka na PdF MU by měla sloužit studujícím jako zdroj příkladů dobré praxe. Současně mohou pilíře sloužit akademikům – vzdělavatelům učitelů jako zpětná kontrola a současně vodítko k přípravě přednášek nebo seminářů, tvorbě sylabů nebo při rozhodování o způsobu hodnocení studentů. Jinými slovy, učitelská způsobilost by měla být rozvíjena nejen u studentů učitelství, ale také u akademiků, kteří jsou skrytým vzorem studentům.

1. PRÁCE S PROGRESIVNÍMI CÍLI

Didaktický pilíř. Při přípravě výuky vyučující rozpracovávají očekávané výstupy učení, a to jak kognitivní, tak afektivní a behaviorální. Cíleně a vědomě také rozvíjejí u studentů žáků klíčové kompetence. Cíle vyučující pojmají progresivně, tzn. tak, aby cíle gradovaly od jednoduchých k náročnějším (např. dle Bloomovy taxonomie), a to s ohledem na individuální úroveň žáků.

Stanovování cílů učitelům pomáhá efektivně plánovat výuku ve vazbě na požadavky vyplývající z kurikulárních dokumentů a současně s přihlédnutím k aktuálnímu stavu poznání v mateřském oboru.

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému hodnocení. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

2. HODNOCENÍ STOJÍ NA ZAČÁTKU PLÁNOVÁNÍ VÝUKY

Didaktický pilíř. „Hodnocením vše začíná“ znamená, že vyučující předem promyšlejí v návaznosti na cíle konkrétní způsoby, jak ověří výkon žáků a studentů. Stanovují si kritéria a indikátory pro uplatnění spravedlivého a objektivního hodnocení. Předem rozvažují, zdali to, co od žáků a studentů očekávají, je pozorovatelné, popřípadě měřitelné. Tím si ověřují i dosažitelnost stanovených výukových cílů. Vyučující seznamují žáky a studenty se způsoby a postupy hodnocení a souvisejícími požadavky na počátku výuky, v průběhu výuky s nimi pracují a nemění je. Hodnocení je logicky a věcně propojeno s výukovými cíli, učebními úlohami a výukovými metodami. Hodnoceno by mělo být především to, s čím byli studenti seznámeni v průběhu absolvované výuky, případně v průběhu samostatného studia povinné literatury obsažené v sylabu předmětu. Hodnocení by mělo, v případě, že to charakter předmětu umožňuje, zahrnovat kognitivní, afektivní i behaviorální složku učení. S tím souvisí aktivní práce se sumativním, formativním a vrstevnickým hodnocením výkonů žáků a studentů.

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému hodnocení. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

3. UČEBNÍ ÚLOHY ROZVÍJEJÍCÍ GEOGRAFICKÉ MYŠLENÍ

Didaktický pilíř. V souladu se stanovenými cíli a způsoby hodnocení učitelé využívají a tvoří učební úlohy. Učební úlohy slouží především k tomu, aby si žáci a studenti osvojovali nebo procvičovali geografické učivo a dovednosti, které vyučující považují za důležité, případně aby vyučující zjistili, zda k osvojení učiva (dosažení výukových cílů) u žáků nebo studentů došlo. Učební úlohy mohou mít ústní nebo písemnou podobu, případně podobu digitálních aplikací či komplexních projektů (např. v terénu). Učební úlohy mohou tvořit jednak uzavřené otázky zaměřené na faktografické znalosti a jednak otevřené geografické otázky rozvíjející kritické myšlení, řešení problémů či kreativní práci se zdroji. Učební úlohy vyučující volí dle stanovených cílů, tedy dle toho, zda rozvíjí u žáků kognitivní, behaviorální, emotivní složku učení nebo klíčovou kompetenci, případně více věcí současně. Pro učitele geografie je při tvorbě učebních úloh přirozené využívat pestré didaktické prostředky (terén, digitální aplikace, data...) i formy (terénní výuka, práce s atlasy nebo geoinformačními technologiemi apod.).

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému hodnocení. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

4. ROZVÍJENÍ PROFESNÍ IDENTITY UČITELE ZEMĚPISU

Seberefektivní pilíř. Stát se kvalitním učitelem zeměpisu obnáší uvědomovat si vlastní profesní růst a ideál, ke kterému student učitelství i zkušenější vyučující směřuje. Profesní identita učitele zeměpisu bývá založena především na zvládnutí odborného obsahu geografie, znalosti závazného kurikula, pochopení oborové didaktiky a zkušenostech z praxe. Při studiu se studenti i žáci seznamují s oborem geografie, přičemž se současně setkávají se závaznými očekávanými výstupy v kurikulu, což geografický obsah zpřesňuje či vymezuje. Setkávání oboru, závazného kurikula, oborové didaktiky a praxe vytváří potenciálně konfliktní situace, které působí na studenty rozmanitě a každý ze studentů se s nimi vypořádá po svém. Při budování vlastní profesní identity by si učitel zeměpisu měl klást správné otázky, které jsou spojené s těmito situacemi a alespoň je

mít částečně vyřešené před tím, než vstoupí do školní praxe. Student i žák by měl být veden k tomu, že se stále učí, rozvíjí, reflektuje, eventuálně ví, kam si jít pro informaci, když si s něčím neví rady.

Předmětová provázanost – schéma – v čem spočívá.

Příklad provázanosti- Předměty se základními poznatky (*uchopení podstaty pilíře*) – ostatní předměty – aplikace základních poznatků do obsahu jednotlivých předmětů.

5. PROPOJENOST STUDOVANÉHO OBORU S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY

Kurikulární pilíř. Cílem studia učitelství geografie je, aby se studenti (a v přenesené podobě také žáci) současně stávali odborníky ve studovaném oboru v návaznosti na cíle a obsahy definované státním a školním kurikulem. Schopnost rozlišovat mezi tím, co je akademická znalost a dovednost v oboru, a co je možné požadovat od žáků základních a středních škol, je náročný úkol. Studenti se na něj musí připravit. Tento pilíř je rovněž základem k tomu, aby se učitelé během své dlouholeté praxe a účasti na dalším vzdělávání stali platnými spolutvůrci školního kurikula.

Předmětová provázanost. Tabulka OV.

6. KLÍČOVÉ GEOGRAFICKÉ KONCEPTY

Odborný pilíř. Základními stavebními kameny geografie jsou klíčové koncepty, které tvoří základní strukturu a opěrné body geografie a určují, čím se geografie zabývá. Vyučující se ve výuce orientují na porozumění klíčovému geografickému konceptům a jejich vzájemným vztahům, což vyžaduje důraz na rozvoj geografického myšlení, vidění a vnímání. Za klíčové geografické koncepty považujeme pojmy: *místo a prostor, region, poloha, změna a vývoj, interakce, řádovost, rozmístění*. Vyučující mohou doplňovat další klíčové koncepty v návaznosti na stanovené cíle výuky.

Předmětová provázanost: tabulka základních geografických konceptů, aplikace ve všech odborných disciplínách, základy v oborové didaktice.

7. KRAJINA JAKO LABORATOŘ

Odborný pilíř. Vše, co souvisí s geografickým viděním a vnímáním světa, souvisí s krajinou. Krajina nebo konkrétní krajinná jednotka představuje materiální podstatu životního prostředí člověka a ostatních organismů. Cílem studia učitelství geografie je, aby vyučující využívali krajinu jako laboratoř k tomu, aby naučili studenty a žáky vidět, jak je krajina využívána, přetvářena, obohacována či ochuzována a ohrožována tím, jak člověk v prostředí vykonává tři základní činnosti, *pracuje, bydlí a odpočívá*. Popřípadě naopak, jak člověk je krajinou ohrožován. Studenti a žáci jsou vedeni k vnímání prostorového průmětu činností člověka (*prostor*), tedy k tomu, jak se činnosti odehrávají v území na určitém místě nebo místech, a k časovému průběhu činností člověka (*časoprostorovost*), tedy k tomu, že činnosti se odehrávají v určitou dobu a trvají určitou dobu. Práce v krajině je nedílnou součástí výuky geografie, protože vede k pochopení současného světa na základě získání zkušeností tzv. z první ruky. Proto výuka o krajině probíhá především přímo v terénu nebo je prezentována skrze pečlivě vybrané fotografie a videa míst, která nejsou běžně dostupná.

Předmětová provázanost: tabulky pro geografii v souvislostech, aplikace ve všech odborných disciplínách.

8. FORMOVÁNÍ GEOGRAFICKÉHO POHLEDU NA SVĚT

Odborný pilíř. Geografie neusiluje pouze o zachycení objektivní reality, ale může být také relativní nebo relační v závislosti na interakcích prvků prostředí nebo aktérů vůči sobě navzájem. Cílem výuky geografie je formovat pohled studentů a žáků na svět tak, že realita kolem nás není tvořena jen objektivními jevy a procesy, ale je tvořena také subjektivně vnímaným procesem. Vyučující využívají při výuce předchozí zkušenosti, přesvědčení, hodnoty, významy a víru studentů a žáků nebo konkrétních komunit k tomu, aby se naučili vnímat i hodnotit místa a vše, co se v nich odehrává z různých úhlů pohledů. K formování pohledu na svět nestačí pouze studovat texty a obrázky v učebnici, ale je také nezbytné, aby studenti a žáci využívali různorodých metod poznání (pozorování, rozhovory, analýza informačních zdrojů aj.).

Předmětová provázanost: aplikace ve všech odborných disciplínách, základy kladení otázek v pedagogice a oborové didaktice.

9. UŽITEČNÁ GEOGRAFIE

Odborný pilíř. Užitečná geografie, v odborné komunitě nazývaná aplikovaná geografie, dokládá, jak její výsledky pozitivně zasahují do různých odvětví lidské činnosti. Vyučující ve výuce vytváří prostor k tomu, aby studenti a žáci pochopili geografii jako soubor integrovaných poznatků a dovedností, které jsou využitelné v každodenním životě běžného člověka. Ve školním prostředí se jako nejlepší cestou k demonstraci její prospěšnosti jeví řešení případových studií. Studenti a žáci mají možnost si uvědomit, nejen co umožňuje případová studie a jak se provádí, ale především její podstatný přínos, a to využití geografických poznatků a dovedností při rozhodování v běžném i profesním životě, při plánování v různých sférách, ale i při vysvětlení problémů, se kterými se člověk denně setkává. Jsou vedeni k tomu, aby k řešení případových studií volili vhodná geografická témata, na kterých mohou demonstrovat prostorovost.

Předmětová provázanost: tabulky pro geografii v souvislostech, aplikace ve všech odborných disciplínách.

10. VIZUALIZACE PROSTOROVÝCH DAT

Odborný pilíř. Geografie pracuje s prostorovými daty. Specifikem geografického vzdělávání je rozvoj mapových a geoinformačních dovedností, při kterých se uplatňuje práce s prostorovými daty. Tato data mohou mít různou formu a podobu. Nejčastěji se jedná o mapy, grafy, tabulky, fotografie, ale také o polohové souřadnice či výstupy z DPZ. Studenti i žáci by se měli v průběhu studia setkávat s celým cyklickým procesem rozvoje mapových, popř. geoinformačních dovedností, tj. od výběru mapy, přes čtení, analýzu, interpretaci až po její tvorbu, vizualizaci a sdílení. Proto vyučující by měli být schopni vhodně formulovat učební úlohy tak, aby prostřednictvím vizualizací prostorových dat u studentů a žáků rozvíjeli tyto dovednosti, jejich prostorové myšlení a porozumění jevům a procesům v prostoru. Ve výuce geografie jsou mapy (papírové, avšak mnohem častěji digitální) nejen neodmyslitelným didaktickým prostředkem, ale i vzdělávacím obsahem.

Předmětová provázanost: tabulky pro geografii v souvislostech, aplikace ve všech odborných disciplínách i v disciplínách pedagogicko-psychologického základu. Teoretický i praktický základ v Kartografii a GIS.

3. Cvičení číslo 1

PLÁNOVÁNÍ VÝUKY REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE

Zadání cvičení:

1. Plánování a příprava určeného makroregionu bude obsahovat:

- a) Úvodní hodinu s celkovou charakteristikou regionu
- b) Procvičovací hodinu s hledáním souvislostí a faktů s vybranými tvrzeními před částí věnovanou zadanému makroregionu z učebnice Anděl a kol. Nová regionální geografie.

2. Plánování a příprava určeného modelového státu bude obsahovat:

- a) Úvodní hodinu s charakteristikou státu – všeobecný přehled s důrazem na propojení jednotlivých charakteristik: Poloha, rozloha, hranice, vymezení regionů, geologická stavba a reliéf, nerostné suroviny, podnebí vodstvo, biota, obyvatelstvo a sídla, kultura, doprava a hospodářství.

b) Procvičovací hodinu, např.:

- Případovou studii – bude se týkat určitého očekávaného výstupu nebo konceptuálního přístupu, to znamená, vysvětlení určitého jevu, který má obecnou platnost. Příkladem je Migrace z venkova v Číně – viz prezentace v IS MUNI.

- Vyhledáte text k příslušnému státu – článek z novin, časopisu, aktuální informace z internetu jakéhokoliv charakteru, popř. Video nebo jiný publicistický pořad. Vytvoříte přípravu na hodinu tak, aby si žáci dokázali uvědomit, o čem zmíněná informace je, jak si ji vysvětlit pomocí tvorby geografických otázek a hledání odpovědí.

3.1 Vypracování cvičení

3.2 Komentář vyučujícího

4. Cvičení číslo 2

ANALÝZA VYBRANÝCH UČEBNIC

Zadání cvičení:

Z naskenovaných učebnic regionální geografie si vyberte stránky, které se týkají Vašeho regionu. Udělejte si stručnou obsahovou analýzu a porovnejte úroveň kompatibility textu, obrázků a učebních úloh.

Postup:

1. Můžete pracovat s formátem papíru A3. nalepíte si vybrané stránky na papír a pokračujete ručně.
2. Vytisknete si stránky učebnice a můžete texty, obrázky, úkoly číslovat nebo jinak označit, vzájemně propojovat, když se doplňují a vpisovat nebo vlepat komentáře.
3. Provedete analýzu vybrané kapitoly – V analýze rozeberete učební texty, obrázky, mapy, úlohy a zhodnotíte jejich relevantnost a vzájemnou propojenost. Popř. navrhnete náměty na vylepšení (obrázky a k nim učební úlohy apod.).
4. Zbývá naskenovat a vložit do studijních materiálů.
5. Nebo můžete zpracovat celé v elektronické podobě.

4.1 Vypracování cvičení

4.2 Komentář vyučujícího

5. Cvičení číslo 3

KAZACHSTÁN

Zadání cvičení:

5.1 Vypracování cvičení

5.2 Komentář vyučujícího